

Hvor står sosiolingvistikken i dag?

Sosiolingvistikk – metoder, målsetning og ansvar
1979–1999¹

Av Tone Skramstad

På slutten av 1970-tallet uttalte lingvisten Even Hovdhaugen denne etter hvert så klassiske metaforen:

Sykkelen er allerede oppfunnet, og spørsmålet er om vi skal bruke tid og krefter på å finne den opp på ny og på ny. Er det ikke andre og viktigere oppgaver for øyeblikket i sosiolingvistikken? (1979:23)

Kritikken fra Hovdhaugen var rettet mot sosiolingvistenes praksis. Forskere innenfor den tidlige sosiolingvistikken ble beskyldt for å gjenta den metodiske rammen til Labov på stadig nye geografiske lokaliteter. Hovdhaugen mente at det var unødvendig å videreføre en gjentakende reproduksjon av metodikk og problemstillinger til "det kjedsommelige".

Hovdhaugen sitt innlegg ble fremmet på en konferanse med sosiolingvister i Norge på slutten av 1970-tallet. Jeg vil i denne artikkelen ta utgangspunkt i innspillet fra Hovdhaugen, som ble trykt i 1979. Det er i år 20 år siden Hovdhaugen oppfordret den da

---

1 Takk til Even Hovdhaugen for at du tok deg tid til en interessant diskusjon med meg i forkant av dette innlegget. Artikkelen er nesten identisk med innlegget jeg holdt på konferansen "Språkleg regionalisering", Sotra 17. – 18. september 1999.

relativt nye disiplinen sosiolingvistikk til å tenke nytt. For snart ett år siden startet prosjektet *Talemålsendring i Noreg (TEIN)* opp. Jeg mener at det på årets TEIN-konferanse kan være fruktbart å høre ekkoet fra Hovdhaugens artikkel på nytt. Kanskje er det nyttig å tenke gjennom sosiolingvistenes metoder, målsetning og ansvar i tilknytning til det første større talemålsprosjektet her i landet siden 1970- og 80-tallet. Samtidig skal vi være klar over at det er lett å kritisere den tidlige sosiolingvistikken i ettertid. Vi skal heller ikke undergrave viktigheten av William Labovs banebrytende innsats og de undersøkelsene som kom til her i landet i kjølvannet av hans undersøkelse i New York (Labov 1982).

Hvor står sosiolingvistikken i dag? Mitt formål med denne artikkelen er ikke å komme med en *konklusjon* på sosiolingvistikken sitt ståsted i dag. Jeg ønsker snarere å stille spørsmål. For å se nærmere på spørsmålet vil jeg her ta for meg en begrenset del av disiplinen. Artikkelen til Hovdhaugen har vært gjenstand for diskusjoner tidligere². Likevel håper jeg at mine synspunkter kan være et innspill i den sosiolingvistiske debatten. Jeg vil forsøke å se om vi kan si at disiplinen har tatt oppfordringene og kritikken fra Hovdhaugen til følge. Even Hovdhaugen skrev, slik jeg ser det, i 1979 en slags "tilstandsrapport" over sosiolingvistikken som disiplin. Vi skal i det følgende forsøke å ha et kritisk blick rettet mot disiplinens utvikling, med Hovdhaugen sitt innlegg i debatten som et utgangspunkt.

Hovdhaugens karakteristikkk av den labovske sosiolingvistikken

Hovdhaugen stilte seg i innlegget kritisk til sosiolingvistikken forsømte teoretiske grunnlag, målsetninger og ansvar. Han etterlyste teoretiske refleksjoner og nytenking generelt innenfor

---

² Se spesielt Mæhlum (1988), og også doktorgradsavhandlingen fra 1992.

den sosiolingvistiske forskningen, noe han formulerte med følgende sammenlikning:

I alt for mange tilfelle kan sosiolingvisten sammenliknes med Vasco da Gama. Da han dro ut, visste han ikke hvor han skulle, da han kom fram, visste han ikke hvor han var, og da han kom hjem, visste han ikke hvor han hadde vært (s. 22).

Metaforen viser tydelig nok det manglende grunnlaget Hovdhaugen mente sosiolingvistikken hadde på slutten av 1970-tallet³. Spørsmålet er om sosiolingvistikken i dag også kan sammenliknes med Vasco da Gama? Har forskere innenfor sosiolingvistikken i dag klare målsetninger med arbeidet sitt? Selv om vi ser at Hovdhaugen i stor grad karikerte situasjonen for å fremme sypunktene sine, mener jeg at poenget hans er godt.

Hva var det Hovdhaugen spesielt kritiserte, og som derfor er interessant for oss i den sosiolingvistiske debatten i dag? For det første pekte Hovdhaugen på at det i den da relativt ferske disiplinen sosiolingvistikk ble drevet *bevisstløs* forskning. Rammen rundt undersøkelsene var mer eller mindre forenklede og omformede varianter av Labovs undersøkelse av språket i New York, og resultatene ble svært like i samfunn med forholdsvis likt kulturelt grunnlag, slik som miljøer i Vest-Europa og Amerika.

I tilknytning til dette forholdet står det *etiske* prinsippet som Hovdhaugen i neste omgang trekker inn. Er det etisk og faglig forsvarlig å utføre det han betegner som bevisstløs forskning? I og med at sosiolingvistikken dreier seg om språket i relasjon til samfunnet, er vitenskapelige resultater ofte av interesse for samfunnet. Hovdhaugen viser til Basil Bernsteins kodeteorier for å illustrere misbruk av resultatene innenfor disiplinen, og han stiller seg spørrende til økonomiske støtteformer for vitenskapelige prosjekter hvor vi i større eller mindre grad kjenner til resultatene før undersøkelsene har tatt til.

---

³ Brit Mæhlum (1988) har riktignok påpekt at det egentlig er Columbus historien dreier seg om.

Et annet viktig moment tar også Hovdhaugen for seg ved å peke på Rekdal sin delundersøkelse fra *Talemålsundersøkelsen i Oslo – TAUS*: "Snakkes språket av grupper eller personer?" (Rekdal 1986). Rekdal viser at individuell variasjon kan bli skjult i statistiske gjennomsnittsverdier for grupper av personer. Slik kan undersøkelsene være misvisende, og det kan være diskutabelt om dataene er valide.

Sosiolingvistikken i Norge i dag

Prosjektet *Talemålsendring i Noreg* kan vi si representerer en vesentlig del av den sosiolingvistiske forskningen i Norge dag. Innenfor paraplyprosjektet finner vi vitenskapelig ansatte, stipendiater og hovedfagsstudenter fra de språklige nordistmiljøene ved de fire universitetene i Norge og ved Høgskolen i Agder⁴. TEIN er det første store prosjektet innenfor sosiolingvistisk forskning i Norge siden de større talemålsprosjektene på 1970- og 80-tallet: *Talemålsundersøkelsen i Oslo – TAUS* (1971-76), *Talemål hos ungdom i Bergen – TUB* (1977-1983) og *Trondheimsstudien* (Fintoft og Mjaavatn 1980).

Spørsmålet om vi kan si at det sosiolingvistiske miljøet i Norge i dag har fulgt oppfordringene fra Hovdhaugen, blir slik jeg ser det et spørsmål vi må stille som utgangspunkt for TEIN. For å undersøke dette er det nødvendig å få en oversikt over den sosiolingvistiske forskningen i Norge i dag. Det er vanskelig å avgrense hvor sosiolingvistikken i Norge kommer til uttrykk, og jeg velger her å begrense meg til de kildene jeg kjenner til som hovedfagsstudent.

1. Litteratur

Først og fremst kjenner vi til sosiolingvistisk forskning gjennom *litteraturen* som er skrevet innenfor emnet. Av norsk

---

⁴ Prosjektet blir finansiert med midler fra Norges forskningsråd og de lokale instituttene.

sosiolingvistisk litteratur finner vi i tillegg til artikler og seminarrapporter også doktorgradsavhandlinger og hovedfagsavhandlinger. Det eksisterer også innføringsbøker og annen litteratur. Til sammen kan vi kanskje si at summen av denne litteraturen avspeiler forskningen innenfor den sosiolingvistiske disiplinen.

Slik jeg ser det, kan vi i den nyere sosiolingvistiske litteraturen se en dreining fra den tradisjonelle labovske sosiolingvistikken mot en interaksjonell sosiolingvistisk retning. I kjølvannet av positivismedebatten på 60- og 70-tallet i Norge har det blitt viktig å vektlegge sosiolingvistikken som en humanvitenskapelig disiplin. I Norge vil jeg spesielt trekke fram Brit Mæhlum sin doktorgradsavhandling fra 1992, *Dialektal sosialisering: en studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*, som tar et kraftig oppgjør med den tidlige sosiolingvistikken og kanskje representerer et gjennombrudd for en teoretisk og metodisk nytenking i sosiolingvistisk forskning i Norden.

2. Talemålsendring i Noreg

Et annet sted som sosiolingvistikken kommer til uttrykk i dag, er gjennom prosjektbeskrivelsen til *Talemålsendring i Noreg* – TEIN (1999). Jeg mener beskrivelsen kan karakteriseres som en oversikt over teoretiske, empiriske og metodiske målsetninger i et hovedprosjekt innenfor norsk sosiolingvistisk forskning i dag. Så vidt jeg kjenner til, ble prosjektnotat første gang skrevet i 1995, og prosjektet startet offisielt opp november 1998 med konferansen "Språkleg variasjon og regionalisering".

I prosjektbeskrivelsen er det formulerte hovedmål, delmål og metodiske tilnærminger for prosjektet. Siden prosjektbeskrivelsen i stor grad kan sies å være styrende for enkeltprosjekt under prosjektet, mener jeg vi må se nærmere på disse målene.

Hovudmålet med prosjektet er å få innsikt i dei språklege og samfunnsmessige faktorane som verkar inn på *språkleg endring i norsk talemål*. Denne innsikta skal utviklast innanfor generelle

teoriar om språkendring. Gjennom prosjektet skal teoriene og modellene prøvst ut på nokre talemål (Talemålsendring i Noreg 1999).

I forbindelse med hovedmålet for TEIN, å få innsikt i faktorer som virker inn på språklig endring her i landet, blir det aktuelt å trekke fram Hovdhaugens kritiske bemerkninger fra for 20 år tilbake. Vi må bli bevisste formålet med å kartlegge talemål i Norge, og ha et klart og reflektert forhold til målet. Det er viktig at vi ikke gjentar det Hovdhaugen mener er sosiolingvistenes praksis på 70-tallet, i form av bevisstløs innsamling av materiale som tilpasser en modell eller et mønster.

Når det gjelder den metodiske målsetningen til prosjektet, formuleres den slik:

[Det] vil [...] være aktuelt å ta i bruk såvel kvantitative som kvalitative tilnæringsmåter i de ulike delprosjektene. Dette vil da i praksis kunne arte seg på den måten at enkelte delprosjekter er mer kvantitativt orientert, andre mer kvalitativt, mens andre igjen blir gjennomført mer som en syntese av ulike metodiske tilnæringer. Med de ideelle kravene vi har satt oss om å ville forklare/forstå de språklige endringsprosessene, er det imidlertid opplagt at forskjellige former for kvalitativt orienterte studier vil måtte ha en framtreddende plass i prosjektet som helhet. Dette er nyttig for at vi skal kunne oppnå den tilstrekkelige innsikten i de sosiale og mentale mekanismene bak de språklige endringene (s. 11).

Vi ser her en metodisk dreining i retning mot det Mæhlum kaller for "den metodologiske individualismen" (1997). Mæhlum har i sin sosiolingvistiske forskning grepet fatt i Hovdhaugen sitt innspill fra 1979. Med dikotomien individ - gruppe som utgangspunkt er hennes prosjekt å la individet representere det primære analytiske nivået i sosiolingvistisk forskning. Den interaksjonelle sosiolingvistikken tar for seg individet i interaksjon og samspill med sine sosiale omgivelser. Her blir undersøkelsen til Rekdal (1986) spesielt interessant. Med en større vektlegging av individuelle forskjeller har sosiolingvister altså tatt for seg ett av

momentene Hovdhaugen trakk fram for 20 år siden.

Hvor står sosiolingvistikken i dag?

Helge Sandøy oppsummerer på en konferanse i 1990 sosiolingvistikkenes status i Norden. Utgangspunktet for refleksjonen hans passer bra med Hovdhaugens innlegg i debatten:

Eg hugsar frå sosiolingvistikksesjonen på den femte konferansen for skandinaviske lingvistar [...] i 1979 at ein tilhørar formulerte ein skarp protest mot den ein-sidede deskriptive sosiolingvistikken som blei lagt fram i innlegg etter innlegg. Det blei for ofte repetisjon av same variasjonsmønsteret, presentert som resultat frå stendig fleire språksamfunn, men utan at vi eigentleg greidde å skaffe oss større innsikter. Mitt inntrykk er at vi i dag kan seie at vi har komme meir på innsida av mennesket (Sandøy 1991:217).

Sandøy konkluderer med at

Om vi samanliknar sosiolingvistikken pr. 1990 med den vi lærte å kjenne på 1970-talet, må vi absolutt kunne hevde at det har gått framover. Det er ikkje slik at ein bare finn opp hjulet på nytt og på nytt (op.cit.: 220).

Jeg vil si meg enig med Sandøy, hvis han med "meir på innsida av mennesket" mener en dreining fra deskriptiv sosiolingvistikk mot en sosiolingvistisk forskning med vekt på individsentrerte studier. Men samtidig mener jeg vi må være på vakt, slik at vi ser at sosiolingvistikken er i dynamisk endring og ikke blir stående stille.

Slik jeg ser det, er det viktig at vi ikke slår oss til ro med at vi har skaffet oss større innsikt i den sosiolingvistiske disiplinen i dag. Nå må vi med prosjektet TEIN passe oss for ikke å komme i den samme situasjonen som Hovdhaugen pekte på at sosiolingvistene var i på 1960- og 70-tallet. Min oppfordring er derfor at vi må være bevisste det overordnede teoretiske og metodiske aspektet i

undersøkelsene vi utfører. Med TEIN-prosjektet kommer vi, kanskje spesielt gjennom de mange hovedfagsoppgavene som er tilknyttet prosjektet, til å gjøre mange empiriske undersøkelser ulike steder i Norge. Vi må ikke tape refleksjonen av syne og slå oss til ro med at den individsentrerte sosiolingvistikken har svaret på problemene som oppsto i den tidlige sosiolingvistikken. Kanskje kan vi også med individsentrerte studier stille det samme spørsmålet som ble stilt til gruppebaserte studier av Hovdhaugen og andre med ham: Er det interessant å utføre en rekke studier av enkeltindivider? Vi må sørge for at vi ikke kommer dit igjen at vi utfører noenlunde samme undersøkelser og kommer fram til de samme forskningsresultatene på et manglende reflektert grunnlag. Og vi må være bevisste vårt ansvar overfor hvordan vi presenterer undersøkelsene våre i samfunnet. Her tangerer jeg Sigfrid Tvitekkja (1999) sitt innlegg fra konferansen i fjor: "Den faglige sjølvforståinga i norsk talemålsgransking. Eit fagkritisk innlegg".

Jeg har ikke noen svar her. Og det er mulig spørsmålet heller ikke er så interessant i dag som det var i 1979. I så fall kan det være viktig nok å avklare det. Men jeg mener det er viktig at vi er *bevisste* problematikken og ansvaret vårt, og derfor formulerer problemstillingene fra Hovdhaugen sin tittel fra 1979 i dag, 20 år senere: "Sosiolingvistikk – metoder, målsetning og ansvar".

Litteratur

- Fintoft, Knut og Per Egil Mjaavatn. 1980. *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. Trondheim: Tapir.
- Hovdhaugen. I Jo Kleiven (red.) (1979): *Språk og samfunn*. 3–26. Oslo: Pax.
- Labov, William. 1982 [1966]. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- Mæhlum, Brit. 1988. "Sosiolingvistikken og Vasco da Gama". *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. 1/2. 1998. 83194.
- Mæhlum, Brit. 1992. *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.
- Mæhlum, Brit. 1997. "En apologi for den metodologiske individua-

- lismen". Nordica Bergensia. 13. 1997. 9–28. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Rekdal, Olaug. 1986 [1976]. "Snakkes språket av grupper eller personer?" Hanssen, E. (red) (1986): Artikler 1–4. Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS). Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge (1991): "Sosiolingvistikken – status i dag". I K. L. Berge og U. B. Kotsinas (red.): *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden*. 217–220. Stockholm.
- Talemålsendring i Noreg (TEIN) (1999): "Prosjektbeskrivelse". Hentet fra verdensveven [<http://studier.uib.no/tein/index.nsf>] 22. mai 1999.
- Tvitekkja, Sigfrid. 1999. "Den faglege sjølvforståinga i norsk talemålsgranskning. Eit fagkritisk innlegg". *Målbryting* 2. 155–164.